

בראש השנה תקעתי שופר במנין ספרדי שהם נוהגין על פי סתמא דשו"ע שלא לברך שהחיינו ביו"ט שני אא"כ חל יום ראשון בשבת, אבל מנהגנו לברך זמן כדכתב הרמ"א בסוף ס' ת"ר (אף בלא בגד חדש ובלא פרי חדש, ורק לכתחלה נוהגין להקפיד בזה). לכן נתעורר השאלה אם ראוי לברך זמן כיון שאני בעצמי נוהג כמנהג האשכנזים, או שלא לברך זמן כיון שאני תוקע להוציא הספרדים ולדידהו אין לברך זמן והוי חשש ברכה לבטלה. מעיקרא חשבתי לצוות להם שרק האשכנזים יענו אמן על ברכת זמן, אבל הספרדים ישתקו ולא יענו אמן כדי שלא להפסיק, אלא שהעיר ידידי ר' יעקב בן-זקן דבתוך הקהל היו גם ב' וג' אשכנזים הזקוקין לברכת זמן ביו"ט שני של ר"ה, לכן החלטנו שאברך זמן בקול נמוך קצת, וצוינו הקהל שהספרדים יענו אמן רק על הברכה ראשונה "לשמוע קול שופר", ולא לענות אמן על שהחיינו כיון דלדידהו הוי הפסק, אבל האשכנזים יענו אמן לשניהם כמנהגנו.

עכשיו שמתי לבי לעיין אם יפה כוונתי, דלכאורה יש מקום לבעל דין לחלוק ולומר דלפי הספרדים כיון שאין לברך זמן נמצא דלדידהו הוי ברכת זמן לבטלה וממילא מיותר הוא וכאילו שחתי שיחת חולין בין ברכה למצוה ועי"ז נעשה גם ברכת "לשמוע קול שופר" לבטלה, וקיי"ל שהמברך ברכה לבטלה אף שהשומעין ענו אמן, אין יוצאים ידי חובתם בברכה זו. וזה מבואר באו"ח ס' רי"ג ס"ב שאין המברך מוציא אחרים אא"כ אוכל ושותה עמהם, אבל כשאני אוכל עמהם דהוי ברכתו לבטלה, אף השומעין לא יצאו על ידו, ואף כשענו אמן כמש"כ המ"ב שם בס"ק ט"ו. הרי אע"פ שהמברך לא בירך ברכה לבטלה ממש, מסתברא דלגבי השומעים הספרדים זה דומה למי שבירך והפסיק בדיבור אחר ברכתו קודם שאכל, שכתב המ"ב באו"ח ס' קס"ז ס"ק מ"ג שאם המברך שח קודם שטעם, אף שהשומעים לא שחו כלל משמע מהפוסקים דשוב אינם יוצאים בהברכה. וא"כ ה"נ כיון שלפי דעת הספרדים ברכת שהחיינו מיותר הוא, הוי כאילו המברך שח בין ברכת המצוה להתחלת קיומה, ויש לדמות זה להיכא דשח המברך בין ברכה לאכילה בברכת הנהנין שאף השומעים אינם יוצאים ידי חובתם.

והנה, במ"ב ס' רי"ג ס"ק ט"ו תבריה לגזיזיה שאע"פ שהורה שהמברך ברכה לבטלה אין השומע יוצא ידי חובתו אף כשעונה אמן, חזר והתנה דזה רק כשהמברך נתכוון להוציא ברכה לבטלה מפיו אבל אם בשעת הברכה כוונת המברך היה לטעום אלא שאחר שהוציא הברכה מפיו אירע לו איזה אונס כגון שנשפך הכוס אחר הברכה, דבעת הברכה לא היה לבטלה אז יוצאים השומעים על ידו [ועיין בח' רע"א ס' רי"ג שהביא מפמ"ג ס' קס"ז ס"ח דאף אם שח המברך במזיד אחר גמר ברכתו, כל שבשעת הברכה היה דעתו לאכול ורק אח"כ הפסיק במזיד, אף דלעצמו אינו יוצא, האחרים יוצאין בברכתו]. אולם לא ירדתי לסוף דעתו של המ"ב שהרי בס' קס"ז כתב בביה"ל בד"ה אבל אח"כ (בסוגריים מרובעים), דכשהפסיק המברך אחר ברכתו אין השומעין יוצאים ידי חובתם אף בעניית אמן, ואמאי, הא בשעה שהוציא הברכה מפיו לא היה לבטלה, שכוונת המברך היה שלא להפסיק אלא שטעה והפסיק, והרי זה דומה ממש למי שבירך על הכוס ושפך אחר הברכה דהורה בעצמו דכיון דבשעה שבירך לא היתה ברכתו לבטלה, שפיר יצאו השומעים ידי חובתם. ובאמת, כתב הביאור הלכה שיש סיעתא להא דאם נתבטל הברכה אצל המברך ממילא נתבטל גם אצל השומעין ולא יצאו מהא דכתב רבינו יונה "בסוגיין דאין המסובין רשאים לטעום עי"ש בתירוץ ראשון". ועיינתי בברכות מז. ובת"ר"י לד: מדפי הרי"ף שהקשו קושיית התוס' מהא דאיתא בפסחים קו. רב אשי איקלע למחוזא אמרו ליה ליקדש לן מר קידושא רבה, אמר מאי קידושא רבה? בריך בפה"ג ואגיד ביה, חזייה לההוא סבא דקא גחין ושתי וכו', וכיון דקיי"ל דצריך שיטעום המברך תחלה האיך היה שותה הסבא קודם שישתה המברך. העיקר תירוץ של תוס' ורבינו יונה בשם הירושלמי הוא לחלק בין היכא שהשומעין זקוקין לכוסו של המברך להיכא שיש לכל אחד כוסו בידו עי"ש. אבל בתירוץ הראשון כתב רבינו יונה שבאמת לא שותה השומע אלא הראה כמי שהיה רוצה לשתות כדי שירגיש האחר וישתה גם הוא ויוכלו כולם לשתות אח"כ. הרי משמע מזה שבאמת לא חל ברכת המברך עד שיטעום המברך בעצמו, לכן אסור להשומעין לשתות קודם שישתה המברך. לכן כל שהפסיק המברך קודם שאכל ולא חל ברכתו, גם השומעין ממנו לא יצאו ידי חובתם. מ"מ לפי"ז ודאי אין מקום לחלק ולומר דאילו בשעה שהוציא הברכה מפיו לא היתה לבטלה אלא שאירע לו אונס אח"כ במה

ששפך הכוס, דשפיר יצאו השומעין ידי חובתם, שהרי בנדון דידן ודאי בשעה שבירך לא היתה ברכתו לבטלה שהיה בדעתו של רב אשי לשתות מכוסו ואעפ"כ אמרינן שאין השומעין יכולין לשתות עד שיטעום המברך כיון דעדיין לא חל ברכתו. נמצא דבס' רי"ג העתיק המשנה ברורה דעת הפמ"ג (בס' קס"ז) דכל שבשעה שבירך לא היתה לבטלה אף שאח"כ שח, יצאו השומעין ידי חובתם, ובביה"ל סתר דעת הפמ"ג דכל שהפסיק אח"כ ונתבטל הברכה לגבי המברך, נתבטל גם לגבי השומעין וצ"ע.

אמנם באמת נראה פשוט דכל הדיון הנ"ל שייך רק לענין ברכת הנהנין דקיי"ל שאינו מוציא אחרים ידי חובתם אא"כ אוכל עמהם, וממילא יש מקום לומר דלא חל ברכת המברך אף לגבי השומעין עד שיטעום המברך בעצמו, ואילו הפסיק השומע או שח בדיבור קודם שיטעום דלמפרע נעשית ברכתו לבטלה, אף השומעין לא יצאו ידי חובתם כנ"ל. מ"מ בברכת המצוה שכל ישראל ערבין זה בזה וכל שחבירו לא יצא יד"ח הוי כאילו עדיין לא יצא בעצמו, ומותר לברך לאחרים אף כשכבר יצא י"ח לגמרי כדמפרש במ"ב ס' רי"ג ס"ק י"ד. לפיכך בברכת המצוה מיד אחר שהוציא המברך הברכה מפיו, כבר יצאו השומעין ידי חובתם בברכתו, ויכולין לעשות המצוה בעצמן ושוב אינם זקוקין להמברך כלל, ושיחתו לא מעלה ולא מוריד רק לעצמו ולא לאחרים. משל למה הדבר דומה, למי שזקוק למצות שופר ושומע הברכה מראובן, על דעת לשמוע התקיעות משמעו (אף שלכתחלה אין לעשות כן), לא קעבר ראובן על ברכה לבטלה כיון שהשומע יצא ידי ברכתו בשמיעת הברכה. נמצא דכשבירך המברך לשמוע קול שופר, אף כששח המברך שיחת חולין ממש אח"כ לא נעשית ברכתו לבטלה באופן שיועיל לגבי השומעין, שהרי מותר לו לכתחלה לברך רק להוציא השומעין אף כשכבר יצא ידי חובתו, לפיכך כל שהשומעין מקיימין המצוה אח"כ אע"פ ששח המברך, אין כאן ברכה לבטלה, ואין השומעין זקוקין לו כלל אחר שנגמר הברכה. וא"כ הגם שהשומעין רוצים לצאת הברכה וגם התקיעה מהמברך, מ"מ הוי כשני מעשים נפרדים שאינם מקושרים זה לזה, ולא דמי לברכת הנהנין שעדיין לא חל הברכה עד שיטעום המברך.

כע"ז תירץ בתר"י הנ"ל הקושיא מרב אשי בפסחים וז"ל ויש מתרצים בענין אחר שאין לדמות המוציא לקידוש, שבקידוש לפעמים יכול לקדש ולא יצטרך לשתות ממנו כגון שעושה להוציא בניו ובני ביתו, ולפיכך יכול לשתות קודם שישתה המברך, אבל בברכת המוציא שצריך כשבוצע לפני האורחים או לפני בני ביתו שיאכל ממנו אמרו אין לאחרים לאכול עד שיטעום המברך עכ"ל. ונראה דעיקר החילוק הוא, דבקידוש שאף הבפה"ג הוא ברכת המצוה ויכול לברך בשביל אחרים אף כשאינו שותה בעצמו כלל, שפיר יכולין לשתות השומעין קודם שיטעום המברך, שהם זקוקין רק לברכתו ולא לטעימתו. ואף התירוצים אחרים שאינם מחלקים בזה וסוברים שאף בקידוש צריכים השומעים לשתות עד שישתה המברך, היינו משום שבעצם אף הבפה"ג שבקידוש הוא ברכת הנהנין והמברך בעצמו דעתו לשתות מכוסו, לכן ראוי להם להמתין עד שיטעום כדי שיחול הברכת הנהנין שלו ואז ישתו השומעין ככל ברכות הנהנין. משא"כ בברכת המצוה ממש שאין המברך צריך לקיים המצוה כלל כדי לברך להוציא השומע, ורשות נתונה לברך בשביל השומעין אע"פ שהוא כבר קיים המצוה, אין השומעין זקוקין לו כלל אחר שיצא הברכה מפיו.

והשתא אתי שפיר, שאע"פ שלדעת הספרדים הוי ברכת שהחיינו שבירכתי כהפסק וכשיחת חולין בין ברכת השופר לקיום המצוה, מ"מ מיד כשיצא הברכה מפי המברך שוב אין השומעין זקוקין לו ואילו היו רוצים לתקוע בעצמן הרשות בידם לעשות כן, על דעת הברכה ששמעו מהמברך. וא"כ כשהמברך מפסיק אף בשיחת חולין בין ברכתו להמצוה, אף שזה סותר הברכה המצוה לדידה, אינו סותר הברכה לגבי השומעין ושפיר יוצאין ידי חובתם בברכתו. לפיכך בנדון דידן דלדידי אין ברכת שהחיינו הפסק מפני שלפי מנהג אשכנז צריך לברך שהחיינו, ולדידהו אף דהוי כשיחה בעלמא, אינו סותר עצם הברכה, שפיר יכולים לצאת ידי חובתם ובלבד שלא יענו אמן לברכת שהחיינו.